

Mariya Yevhenyeva

THE TRADITIONS OF THE KOBZAR LIRNYTSK PERFORMACE IN THE SOUTHER VOLYN IN THE XX CENTURY

The article elucidates the state of kobza and lyre performance on the terrains of Southern Volyn' (Kremenets', Shums'k and Lanivtsi districts) in the XX century.

Key words: kobza and lyre performance, Southern Volyn', repertoire, дума, psalm, instrumental performance.

Олег Смоляк

ЛАДКАНКОВІ ТИПИ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ ПІВДЕННОЇ ВОЛИНИ
(НА МАТЕРІАЛІ с.ЛИПА ДУБЕНСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті зроблено музично-стильову характеристику ладканкових типів весільних пісень Південної Волині на матеріалі села Липа Дубенського району Рівненської області.

Ключові слова: ладканкові типи, весільний репертуар, обрядове дійство, ритмічна форма, мелодія, словесний текст.

У зв'язку з нівеляцією традиційної народної культури українські вчені-етномузикознавці все більше звертають увагу на календарно-обрядові та родинно-обрядові пісні. Якщо перші все ж таки ще більш-менш функціонують у річному циклі великих свят, то другі через уніфікацію родинних обрядів інтенсивно виходять з ужитку.

Весільна обрядовість протягом останнього сторіччя привертала увагу українських фольклористів-етномузикознавців. Серед них Ф.Колесса, С.Людкевич, В.Гошовський, Б.Луканюк, М.Мишанич, Я.Бодак та ін., але вони розглядали цей жанр в широкому аспекті, без деталізації якої окремо взятої співочої традиції.

Мета статті – зробити музично-стильову характеристику ладканкових типів весільних пісень Південної Волині на матеріалі одного села Липа Дубенського району Рівненської області, враховуючи їхню частотність виконання в тому чи тому вузловому моменті обрядового дійства.

Серед значного розмаїття весільних пісень Південної Волині важливе місце займають ладканки. На відміну від інших пісень, що виконуються на весіллі (віватів, застольних пісень, приспівок до короваю), ладканки є обов'язковими у весільному обряді, без них не може реалізуватися обрядове дійство. Вони завдяки співові на одні і ті ж мелодії різних за семантичним наповненням словесних текстів творять групові (термін Ф.Колесси) мелодії, а за сучасною науковою термінологією – ладканкові типи¹. Власне й ці ладканкові типи є основним «цементуючим» засобом весільного обряду, зокрема основних його вузлових компонентів.

У весільному обряді с. Липа Дубенського району Рівненської області² побутує чотири типи ладканкових пісень. Серед них найпоширенішим є тип А.

Тип А у весільному обряді с. Липа представлений 14-ма пісенними зразками із відповідним до його розгортання змістовим наповненням. Він зустрічається в таких вузлових моментах липівського весільного обряду, як при випіканні короваю («Ой у липі та на юлоньці», «Попід лісом, попід гречкою»), при сидінні молоді на посазі («Ой батеньку та голубоньку», «Ой матінко та голубонько»), під час поїздки бояр молодого до молоді («Вже сонечко поміж хмарами»), під час співу дружок сватам молодого («Чого ходиш, чого гаєшся?»), при роздаванні короваю за столом («Чи я тобі,

¹ Термін «ладканковий тип» вперше в науковий обіг в українському етномузикознавстві ввів український вчений-етномузиколог Ф.Колесса. Див. працю «Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті // [3, 368-397].

² 170 весільних пісень в с.Липа Дубенського району Рівненської області записав С.І.Турик від М.А.Островської (з родини Дмитрук), 1897 р.н., місцевої, освіта початкова. домогосподарки.

моя матінко», «Ой, матінко, жаль мені буде», «Зажурилась перепілонька», «Сядь, Ганнусю, подумай собі»), за другим столом при вечері («Сядьмо, мамо, повечеряймо», «Чи я тобі, мій батеньку», «Плаче мати, сумнівається»).

Треба зауважити, що тип А належить до старішої фольклорної верстви у весільному обряді Дубенщини. Адже в його основі лежить модус, який ще не повністю сформований на ладозвукорядному рівні. Найімовірніше тут інтерферентно накладаються два модуси – еолійський пентахорд із хроматизованим 4 ступенем, субсекундою та субквартою й еолійський хроматизований тетрахорд. Тут ще відчувається ладозвукорядна пливкість, що позбавлена чіткого кінцевого устою: друге повторення першого речення завершується звуком «соль», а власне друге речення має кінцевий звук «ля».

Мелодія даного пісенного типу має спонукальний характер і складається з трьох інтонаційних контурів, кожен з яких висотно переплітається, маючи одні і ті ж звукові перетини, зокрема 4 ступінь, що є свого роду крайнім, основним.

На форматворчому рівні – це типова ладканкова форма AA'A'', в основі якої лежить дворядкова строфа зі структуротворчим повторенням першого речення (див. приклад 1).

Приклад 1.

The musical score is written in a single system with five staves. It is in the key of B-flat major (one flat) and 2/4 time. The melody is simple and folk-like, with a mix of quarter and eighth notes. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across notes. The score starts with a treble clef, a key signature of one flat, and a 2/4 time signature. The lyrics are: Ой у Липи - ці та на ю - лонь - ці і - дуть ра - зом ко - ро - вай - ни - ці.

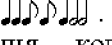
Ритмічна форма вірша цієї ладканки 4+5, що у весільній обрядовості зустрічається рідко. На рідкість вживання цієї форми в українській пісенності звертав увагу й Ф. Колесса: «Рідше можна зустріти дев'ятискладовий вірш із двох груп, що тільки одним складом відрізняються від себе 5+4 або 4+5» [2, 130].

У композиційному відношенні ця ладканка має зачин, хід та закінчення, кожен із цих елементів на семантичному рівні монарний.

Поширеним в с. Липа Дубенського району Рівненської області є й ладканковий тип Б. На відміну від попереднього, він використовується у весільному обряді не від початку до кінця, а починаючи лише з того часу, коли молоді повернуться зі шлюбу і чекають на подачу випивки та закуски. Зокрема, ладканки «Де тая капуста росла», «Мілка капуста, мілка», «Добра кухарочка», «Дружкові золотий дати» виконуються під час чекання на подачу весільних страв. Під час роздачі короваю у досліджуваному селі співають ладканки «Світи, місяцю», «Староста коровай крає». Ладканки «Рада свекруха, рада», «А вам, мамо, не журитися» свашки співають на возі у той час, коли молода йде у дім молодого. І під час перезви (приїзду батьків молоді до молодого) співають ладканку «Що то за варта стояла», а під час перезви в молодого ладкають «Ой що ж то за село?», «Ти, зятю, не лякайся», «Розточи, свате, хату», «Ведемо тура в хату», «Зозуленька літає» та «Ой подивіться, люди». Вищезазначене дає підстави стверджувати, що ті чи ті ладканки мають своє конкретне місце у весільному обряді і їхнє використання не є спонтанним, а вивіреном багатовіковою традицією.

Ритмічна форма вірша у ладканковому типі Б – нецезурований семискладник, хоча часто зустрічається й цезурований восьмискладник 4+4. Тобто вірші у даній строфі є мобільними через ритмічну нестабілізованість. Така ритмічна розхитаність віршів у ладканкових строфах – характерне явище для весільної пісенності, бо воно свідчить про те, що весільна пісенність позначена варіативними елементами, які беруть свої початки із сивої давнини.

Якщо у ладканковому типі А строфа чітко регламентована (вона є дворядковою), то в типі Б вона є шестирядковою. У деяких ладканках («Дружкові золотий дати», «Староста коровай крає», «Світи місяцю з раю», «А вам, мамо, не журитися», «Рада свекруха, рада», «Що то за варта стояла», «Ой що ж то за село», «Розточи, свате, хату», «Ведемо тура в хату», «Зозуленька літає») зустрічається чотирирядкова строфа із структуротворчим повторенням першого вірша. Тому їхня народно-пісенна форма є п'ятирядковою варіаційною AA⁽A^{''}A^{'''}A^{''''} із серіаційним способом мелодичного розгортання.

Цікавою у ладканковому типі Б є й силабомелодична модель. Вона представляє поєднання спондея з анапестом та двічі збільшеного спондея . Такого роду ритмічна організація також зберігає старовинний спосіб фольклорного мислення – коли рецитація переростає в організовану ритмічну фігуру.

Неординарним у ладканковому типі Б є й композиційне розгортання. Воно представляє монарний зачин, квартнарний хід та монарну кінцівку. Якщо кінцевий тон у ході й закінченні ідентичний, то інтонаційний контур фігуративно дещо відмінний: у ході він охоплює амбітус квінти, а в закінченні – амбітус кварта.

Мелодія у ладканковому типі Б представляє спонукальну модальність, оскільки вона фігуративно від квінтового верхнього устою «сповзає» вниз, хоча у другому, третьому та четвертому повторенні ходу вона трансформується у питальну модальність. Якщо представити її номографічно, то вона має дві інтонації сповзання вниз та чотири інтонації однієї хвили.

Ладозвукорядна будова у ладканковому типі Б представлена іонійським пентахордом, в якому перша модальна ланка охоплює еолійський тетрахорд, а всі інші наступні – власне іонійський пентахорд (див. приклад 2).

Приклад 2.

Де та - я ка - пус - та рос - ла,
 5 що до нас на стіл прий - шла, ве - ли - ки - ми
 9 го - лов - ка - ми, зши - ро - ки - ми лис - точ -
 13 ка - ми, ки - пі - ла, не вки - пі - ла,
 17 аж у зу - бах за - ри - пі - ла?

Лише дві ладканки, що виконуються у липівському весільному обряді («Ти, зятю, не лякайся» та «Ой подивіться люди»), представлені шестирядковою строфою з двічі повтореним першим віршем. Незважаючи на це, народнописенна форма в ладканковому типі Б п'ятирядкова. Вона твориться за рахунок структуротворчого повтору першого речення, чотириразового повтору 2-5 віршів та контрастного зіставлення 6 та 7 рядків. У цілому вона представлена індексацією ABCD. Як бачимо, у ладканковому типі Б строфічний ряд знаходиться в межах чотири-семирядкових віршів.

Одинадцятьма зразками у весільному обряді с. Липа Дубенського району Рівненської області представлений ладканковий тип В. На відміну від попереднього (маємо на увазі типу Б), він також охоплює церемонію весільного обряду від початку до кінця (маючи лише більші проміжки). Зокрема, пісні цього типу виконуються на початку весілля («Та Ганнусін батенько», «Вилинули сірі воли»), під час подачі випивки та закуски («Матінко-голубонько», «Ой дружбонько-дядьку»), під час сідання за вечерю («Ой матінко-вишня»), під час від'їзду молодої до молодого на возі («Ой стукнулися сіни», «Як я буду сина женити»), під час приїзду перезви до зятевого села («Вийди, Ганнусю, вийди», «Ой дивно нам, дивно», «Онде кіт на полиці») та під час роздачі короваю на перезві («Ми пшеницю пололи») (див. приклад 3).

Приклад 3.

Та Га - ну - сін ба - тень - ко,
 та Га - ну - сін ба - тень - ко
 та й по ву - лопь - ці хо - дить.

В основі ладканкового типу В лежить нецезурований семискладник з можливістю його розширення на одну складеноту (переходу на цезурований восьмискладник). Строфа, як правило, дворядкова з повторенням першого вірша. Це, без сумніву, одна з найстаріших пісенних форм в українській народній творчості, що виступає у багатьох обрядових піснях: весільних, обжинкових, веснянках та ін. У даному разі, за словами Ф. Колесси, «семискладовий вірш у строфових поєднаннях – це характерна типова форма весільних пісень» [2, 123]. До речі, у цьому типі поширеною є дворядкова строфа із повторенням першого вірша, хоча й зустрічається чотирирядкова («Ой дружбоньку-дядьку», «Ой стелуться стіни», «Вийди, Ганнусю, вийди»), шестирядкова («Ой матінко-вишня», «Ой дивно нам, дивно»), а дві ладканки «Матінко-голубонько» та «Онде кіт на полиці» представляють двострофну чотирирядкову побудову. Як бачимо, семантична шкала у цьому ладканковому типі є доволі мобільною.

Варіабельним у ладканковому типі В є й силабомелодичний ритм. Тут він представлений двома формами: поєднанням дипірихія з анапестом (♩♩♩♩♩♩) та дипірихія із тримакром (♩♩♩♩♩♩). Часто зустрічається дроблення однієї із складенот, як правило, першої (це відбувається у той час, коли модифікується ритмічна форма вірша – замість семискладника виступає восьмискладник).

Незважаючи на це, у ладканковому типі В народнопісенна форма є стабільною – трирядковою AA'B завдяки структуротворчому повторі першого речення навіть у тих зразках, в яких семантичне наповнення виходить за рамки дворядкової побудови (тут серіаційно повторюється, як правило, другий рядок).

Доволі мобільну роль у цьому ладканковому типі В виконує інтонаційне розгортання. Воно є постійно змінним, тобто інтонаційна ланка кожної іншої ладканки цього типу має невнормований (пливкий) розвиток. Ладканки цього типу на відміну від інших майже не мають сталих мелодичних кальок, їх постійно пронизує серіаційно-варіаційна розвитковість.

Мелодія ладканкового типу В за своїм становленням є питальною. Це дає підстави припускати, що зразки цього типу дещо пізнішого походження ніж зразки попередніх типів, хоча мелодична спонукальність також бере свої початки у давнішій фольклорній верстві. Найбільш варіабельними в інтонаційному становленні зразків цього типу є кадансові звороти. Вони, як правило, обігрують 2, VII та V ступені і обов'язково замикаються першим. Власне у цьому й полягає серіаційність розгортання мелодій ладканкового типу В.

Ладозвукорядній будові ладканкового типу В властивий іонійський або еолійський пентахорд із субсекундою або з субквартою чи з обома цими приставними звуками (часто він представлений й у чистому вигляді). Хоча відчутне у цьому типі інтервалентичне поєднання іонійського або

еолійського тетра хорда із пента хордом. Власне такого роду поєднання простежується завдяки завершенню першого речення на 2 ступені. Це створює плагальний ефект поєднання двох модальних ланок.

Цікавими є ладканки типу В і з точки зору відтворення. Вони виконуються гуртами свашок або дружок в унісон. Характерною особливістю їхнього виконання є розспівування окремих складів глісандуючим способом. Такий спосіб – характерне явище для виконання весільних пісень. Адже він позначений «шуканням звука» на перших (наголошених) звуках, а наступні ненаголошені (розспівувані) звуки глісандуються¹. Такий виконавський спосіб К.Квітка назвав «*cercare la nota*» [1, 133]. Його вчений вперше відчув під час виконання традиційних колядок на Покутті.

Сімома зразками у липівському весільному обряді, що на Дубенщині, представлений ладканковий тип Г. Зразки цього типу використовуються не у всьому обрядовому дійстві, а лише зустрічаються з того часу, коли молоді йдуть до шлюбу («Вийди, мати, з хати»). Опісля – під час очікування на подачу випивки та закуски («Брязнули ложечками», «Їли свати, їли», «Випий, сватоньку, випий», «Ой дружечко-панно»), під час роздавання короваю («Говорили на Ганнусю люди» та «Посуньтесь подоляночки») (див. приклад 4).

Приклад 4.

Вий-ди, ма-ти з ха-ти, вий-ди, ма-ти
 з ха-ти сво-го зя-тя ві-та-ти,
 све-ї доч-ки пі-зна-ва-ти.

Ритмічна форма вірша у зразках ладканкового типу Г охоплює нецезурований шести-семискладник. Він розтягується та стягується за рахунок подрібнення або стягування окремих складонот, найчастіше першої або другої. Такого роду варіабельність ритмічної форми вказує на давність її походження, а найімовірніше на її нестабілізованість.

Більш унормованою у зразках ладканкового типу Г є сама строфа. Тут вона чотирирядкова, із повторенням першого вірша. Без сумніву, вона походить від аналогічної дворядкової. Відрізняється від першої лише більшим семантичним наповненням. Її музичний синтаксис аналогічний дворядковій.

Лише дещо відмінною від попередніх типів є модель силабомелодичного ритму. Вона переважно твориться за рахунок поєднання дактиля та висхідного йоніка (♩♩♩♩♩♩). Хоча в цілому вона близька своєю структурою до попередніх силабомелодичних моделей.

Народнопісенна форма у зразках ладканкового типу Г – п'ятирядкова АВВ'В''С. Такого роду

¹ Спосіб «шукання звука» К.Квітка назвав латинкою «*cercare la nota*», який відчув під час співу колядок дохристиянського змісту на Снятинщині, що на Івано-Франківщині.

побудова твориться за рахунок структуротворчого повторення першого речення. Виходячи з цього, композиція пісень ладканкового типу Г позначена зачином, чотириразовим повторенням ходу та кінцівкою: ЗХХХХК. Як бачимо, структурне розширення народнопісенної форми у ладканкових піснях твориться за рахунок повторення одного з композиційних елементів, найчастіше – ходу.

Мелодія у зразках ладканкового типу Г спонукальна. Спонукальність твориться за рахунок постійного «сповзання» мелодії зверху вниз.

Ладозвукорядна будова пісень ладканкового типу Г обертається в межах іонійського пентахорда без приставних звуків.

Підсумовуючи вищесказане, можна говорити про існування в липівській весільній обрядовості чотирьох ладканкових мелодичних типів. Кожен із них має своє відповідне місце у ході весільного обряду. Часто вони чергуються між собою, а деколи використовуються лише із середини весільного обрядового дійства. А в цілому вони творять чотири весільні ладканкові модули, завдяки яким «цементується» весь весільний обряд і таким чином набирає неповторних і специфічних лише йому виконавських характеристик. Завдяки їм можна визначити особливості весільного обряду того чи того етнографічного регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Квитка К. Песни украинских зимних обрядовых празднеств // К. Квитка. Избранные труды в двух томах / Сост. и коммент. В.Л.Гошовского. – М.: Сов. композитор, 1971. – С. 103-155.
2. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень // Ф.М.Колесса. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С.Й.Грица. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 130.
3. Колесса Ф. Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті // Ф.М.Колесса. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С.Й.Грица. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 368-397.

Oleh Smolyak

LADKANKY TYPES OF WEDDING SONGS IN SOUTHERN VOLYN
(on the material of Lypa village, Dubno district, Rivne region)

In the article the author made music-style characteristic of ladkanky types of wedding songs in southern Volyn on the material of Lypa village, Dubno district, Rivne region.

Key words: ladkanky types, wedding repertoire, ritual action, mensural form, melody, wordy text.

Лариса Ороновська

ВЕСНЯНКОВА ТРАДИЦІЯ ОДНОГО СЕЛА ПІВДЕННОЇ ВОЛИНИ
(НА МАТЕРІАЛІ с.РОХМАНІВ ШУМСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті зроблена спроба виявити рівень функціонування веснянкового репертуару в співочій традиції с.Рохманів Шумського району Тернопільської області та звернена увага на його типологічні та структурні характеристики.

Ключові слова: веснянкова традиція, Південна Волинь, співочий репертуар, ігрові елементи, великодній обряд.

У наш час записування обрядового фольклору стає все більш актуальним у зв'язку з відродженням української традиційної народної культури. Воно власне привертає увагу вчених тому, що з посиленням урбанізаційних процесів у сфері сучасного культуротворення природне функціонування фольклору все більше втрачає прикладне значення. Через те ряд обрядових пісень, у тому числі й веснянок, виходить із активного репертуару, нівелюючи свої ужиткові функції, і переходить у розряд фольклоризованого репертуару. У зв'язку з цим фіксація фольклорних зразків, особливо в одному співочому середовищі, є необхідною умовою вивчення функціонування пісенного репертуару в сучасних умовах.